

## Respons

### **Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode**

- Hva skjer med usbekiske borgere som kommer tilbake til Usbekistan etter opphold i utlandet?
- Avhør ved retur
- Endring i situasjonen som følge av nyvalgt president?

#### **Generelt om retursituasjonen for usbekiske borgere**

Situasjonen for usbekere som returnerer til Usbekistan etter å ha fått avslag på sin asylsøknad i utlandet, har vært tema på flere av Landinfos informasjonsinnhentingsreiser til Sentral-Asia. Spørsmål som har blitt stilt til aktuelle kilder, er om det å søke asyl i utlandet i seg selv kan føre til reaksjoner fra myndighetene. Videre om tidligere asylsøkeres situasjon er en annen enn situasjonen for dem som vender hjem etter å ha vært arbeidsmigranter i utlandet. Kilder har også blitt spurt om det å ha vært i utlandet i en periode i seg selv skaper mistanke hos myndighetene.

Retursituasjonen for usbekiske borgere er beskrevet i Landinfos temanotat «Overvåkning av befolkningen og situasjonen for returnerte asylsøkere» (Landinfo 2015). Denne responsen er en oppdatering av informasjonen fra 2015, og baserer seg først og fremst på informasjon innhentet fra kilder på tjenestereise til Osj i Kirgisistan i oktober 2016, i tillegg til nyhetsartikler om samme tema.

I Landinfos temanotat (2015) vises det til uttalelser fra de etablerte kildene Human Rights Watch (HRW) og den russiske menneskerettighetsorganisasjonen Memorial hvorvidt fengslingen og domfellelsen av de seks tidligere asylsøkerne fra Usbekistan i 2014, kan føre til økt oppmerksomhet rundt retursituasjonen for usbekere som har søkt asyl i Norge. HRW uttalte at det er vanskelig å vite hvem som risikerer å bli straffeforfulgt ved retur. HRW vurderte det slik at fengslingen og dommen mot de seks ikke ville føre til generell mistanke mot alle som tidligere har vært i Norge og som vender/sendes tilbake til Usbekistan, uten at HRW ga noen begrunnelse for sin vurdering. Samtidig viser HRW til at det oppholder seg flere profilerte eksilusbekere i Norge og i Sverige, og at oppmerksomheten mot Norge dermed

Respons **Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode**

kan være større enn mot en del andre land. Memorial mente at det er vanskelig å trekke noen konklusjoner om hva som vil skje med fremtidige asylsøkere som returnerer fra Norge, og mente det kan være tilfeldig hvem som rammes. Både Memorial, HRW (møter i Oslo, februar 2015) og en usbekisk menneskerettighetsaktivist (møte i Frankrike, februar 2015) mente at det er informanter i det usbekiske miljøet i Norge, og også i Sverige, som informerer usbekiske myndigheter om usbekeres aktivitet i utlandet.

Memorial og HRW (møter i Oslo, februar 2015) har opplyst at usbekeres aktivitet i utlandet er avgjørende for hva som kan skje ved en retursituasjon. Det samme ble formidlet av en usbekisk menneskerettighetsaktivist under et møte i Bisjkek (oktober 2015), som også mente at aktivitet i utlandet og kontakt med andre usbekere som kan oppfattes som opposisjonelle/religiøse<sup>1</sup> er avgjørende for hvorvidt en usbeker vil få problemer med myndighetene ved retur. Både HRW og Memorial mente at det den enkelte har foretatt seg i utlandet er mer bestemmende for eventuelle reaksjoner ved retur til Usbekistan, enn det faktum at en person har vært i utlandet som asylsøker og ikke som ordinær arbeidsmigrant (møter i Oslo, februar 2015). Memorial mente at usbekiske myndigheter ikke skiller så mye mellom asylsøker og arbeidsmigrant.

### **Avhør ved retur**

Flere kilder har opplyst at usbekere som returner fra utlandet kan risikere å bli tatt inn til avhør på flyplassen (usbekisk menneskerettighetsaktivist, møte i Frankrike februar 2015; usbekisk journalist (a); usbekisk journalist (b); etnisk usbekisk forsker, møter i Osj oktober 2016). Hvorvidt de blir sluppet eller holdt og senere siktet, avhenger av profil og aktivitet i hjemlandet og i utlandet. Ifølge den usbekiske menneskerettighetsaktivisten i Frankrike har sikkerhetstjenesten lister over hvem som har søkt asyl og hvem som på ulikt vis har drevet en form for aktivitet. Myndighetene gjør sine undersøkelser om hvorvidt en person har drevet med religiøs virksomhet. Myndighetene har databaser over personer som er aktive på Internett og som har skrevet artikler eller deltatt i ulike arrangementer, ifølge den samme kilden. Kilden viste til at etter et avhør på flyplassen, kan det ta to til tre måneder før politiet kommer hjem til vedkommende for å pågripe personen.

En forsker, som selv er etnisk usbeker med kirgisisk statsborgerskap, og som er ekspert på etniske og religiøse minoriteter, viser til at han selv ved to anledninger har blitt tatt til side av sikkerhetstjenesten ved ankomst Tsjekent etter å ha vært i Tyrkia. Han har blitt spurt ut om sitt opphold i utlandet i samtaler av ca. 30 minutters varighet. Politiet går igjennom bagasjen til de som blir stoppet. Vanligvis er det to personer som foretar en utspørring. Hensikten med å avhøre folk ved retur, er å få informasjon fra de som kommer inn i landet. For ansatte i sikkerhetstjenesten er dette dessuten en måte å stige i gradene på, ved å vise at de har makt og at de kontrollerer befolkningen, ifølge forskeren. Finner sikkerhetstjenesten ikke noe av interesse hos den de avhører, lar de personen gå. Forskeren opplyser at det vekker mer oppsikt å ha vært i Europa utenfor Russland, enn å ha vært i Russland. De som reiser til Russland har stort sett kun vært arbeidsmigranter. Hvis en person kommer tilbake fra Norge, vet myndighetene at vedkommende har vært i Norge som asylsøker, siden det ikke er vanlig at usbekere drar til Norge for å jobbe. Ifølge forskeren foregår det ikke såkalte kontrollamtaler

---

<sup>1</sup> Religiøse i betydningen utøvelse av religion som går utenfor usbekiske myndigheters definisjon av lovlig praktisering av islam. Se Landinfos temanotat (Landinfo 2016, s. 6) for nærmere definisjon.

for alle som returnerer til Usbekistan, men de som har vært i Tyrkia blir singlet ut og tatt inn til samtale (forsker, møte i Osj oktober 2016). Landinfo forstod det slik at det ikke går direktefly fra Syria til Usbekistan, men at de som skal reise fra Syria til Usbekistan reiser via Tyrkia. Usbekiske myndigheter er derfor ekstra oppmerksomme på returnerte fra Tyrkia. Disse kan bli mistenkt for å ha hatt forbindelse med terrorister (møte i Osj, oktober 2016). Informasjonen om at det er spesiell oppmerksomhet rundt personer som returnerer fra Tyrkia, stemmer overens med informasjon fra flere andre kilder (journalist (a) oktober 2016; internasjonal organisasjon, Bisjkek 2015; usbekisk menneskerettighetsaktivist Bisjkek oktober 2015).

Ifølge en usbekisk journalist (a), som selv har bodd det meste av sitt liv i Kirgisistan, men er godt oppdatert på forholdene i Usbekistan gjennom reiser, sin familie og sitt virke som journalist (Osj, oktober 2016), kan usbekere som returnerer til Usbekistan etter opphold i utlandet deles inn i ulike kategorier. Den ene kategorien er usbekere som har vært på forretningsreiser i utlandet. Disse opplever ingen problemer med myndighetene ved retur. Den andre kategorien er offentlig ansatte, som lærere og andre statsansatte. Disse kan oppleve å bli sjekket og stoppet ved retur til hjemlandet. Noen kan bli tvunget til å samarbeide med sikkerhetstjenesten. Også arbeidsmigranter befinner seg i denne kategorien. I denne kategorien blir enkelte personer stoppet og spurt ut, andre skjer det ingenting med. Den tredje kategorien er personer som jobber som menneskerettighetsarbeidere. Dette er personer som blir avhørt ved retur, ifølge journalisten (a).

En annen journalist (b) (møte i Osj, oktober 2016), som også har reist mye fram og tilbake mellom Kirgisistan og Usbekistan, opplyste at myndighetene er ekstra oppmerksomme på personer som kommer fra Tyrkia og også fra Russland, og at disse blir grundig sjekket pga. mistanke om tilhørighet til ekstremistiske grupper i utlandet. Journalisten opplyste videre at eldre personer, personer over ca. 55 år, sjelden blir stoppet ved retur. Myndighetene ser ikke på personer i denne aldersgruppen som en trussel og er mindre skeptiske overfor disse. Dette er informasjon som Landinfo også tidligere har hørt fra andre kilder (to usbekiske menneskerettighetsaktivister, møte i Tsjimkent oktober 2014).

Den usbekiske journalisten (a) opplyste videre at den usbekiske sikkerhetstjenesten i samarbeid med mahallaene<sup>2</sup> i løpet av sommeren og høsten 2016 har oppsøkt familiemedlemmer til usbekere som befinner seg i utlandet og samlet inn informasjon om disse. Usbekere i utlandet skal ha blitt oppringt av sikkerhetstjenesten og bedt om å returnere til Usbekistan (Osj, oktober 2016). Landinfo har tidligere fått opplyst at det samme skal ha skjedd fra midten av februar til midten av mars 2016, da familiemedlemmer til ca. 75 000 usbekere som befant seg i utlandet skal ha blitt oppsøkt og forhørt av usbekiske myndigheter. I tillegg skal usbekere i utlandet ha blitt oppringt av usbekiske myndigheter. Det hele var ledd i en kampanje drevet av usbekiske myndigheter for å holde kontroll med befolkningen som en del av en anti-terrorkampanje, ifølge Memorial (Oslo, april 2016). Kontroll med familiemedlemmer av personer som befinner seg i utlandet er også beskrevet i nyhetsmeldinger fra Ozodlik (Ozodlik 2016a; Ozodlik 2016b). Mer enn 100 myndighetspersoner skal i november 2016 ha gått fra dør til dør i enkelte mahallaer i

---

<sup>2</sup> Se Landinfos temanotat «Overvåkning av befolkningen og situasjonen for returnerte asylsøkere (Landinfo 2015). Mahalla er et usbekisk begrep for «nabolag», og er myndighetenes øyne og ører og brukes til å overvåke befolkningen. Mahallaen fungerer som en naboskapskomité (HRW 2003).

Namangan-regionen. De skal ha oppsøkt hjemmene til personer mistenkt for medlemskap i ekstremistiske religiøse organisasjoner og hjemmene til politiske opposisjonsaktivister. Familiemedlemmer til personer som har oppholdt seg lenge utenfor landet, som har reist til Syria, Tyrkia eller Russland, ble også oppsøkt, fordi sikkerhetsstyrkene ønsker at familiemedlemmene skal få disse til å returnere til Usbekistan, skriver Ozodlik (2016a).

I en nyhetsmelding av 22. november 2016, skriver Ozodlik (2016c) at journalister har avdekket at antallet usbekere som per i dag er etterlyst kan være minst 40 000. Lister over etterlyste personer er satt sammen av sikkerhetstjenesten og innenrikspolitiet. I tillegg til personer som kjemper i Syria og Irak, inneholder listen også navn på personer som i lengre tid har vært i utlandet. Landinfo har ingen ytterligere opplysninger om disse listene.

### **Endringer i situasjonen som følge av en nyvalgt president?**

Da Landinfo snakket med kilder i Osj i oktober 2016, var Shavkat Mirzijojev<sup>3</sup> ennå ikke valgt som president i Usbekistan, men var blitt utnevnt som midlertidig president den 8. september 2016, etter Islam Karimovs død 2. september 2016. Flere uavhengige kilder (journalist (b); forsker; NGO; CSIP, møter i Osj oktober 2016) opplyste at Mirzijojev har gjort noen små positive endringer etter at han tok over som fungerende president. Kildene viste til at han har gitt instruksjoner om å lette på grenserestriksjonene, blant annet ved at det har blitt lettere å reise inn i hovedstaden Tasjkent. Han har også lempet på grensekontrollen inn i landet, og gjort det enklere å reise inn i Usbekistan via landeveien fra Kirgisistan gjennom en grenseovergang som i praksis har vært stengt siden 2013. I teorien skulle kirgisere kunne reise inn i Usbekistan i forbindelse med bryllup og begravelser, men i praksis var det få personer som fikk passere. Nå fungerer ifølge flere kilder dette systemet, ved at de som vil reise inn må vise en bekreftelse på at de skal i bryllup eller begravelse i Usbekistan (NGO; forsker møter i Osj oktober 2016).

Ifølge en journalist (b) som har reist mye fram og tilbake mellom Kirgisistan og Usbekistan, var det langt mindre kontroll på flyplassen i Tasjkent da han var der i oktober 2016, enn hva det tidligere har vært. Under tidligere reiser har all hans bagasje blitt kontrollert, men slik var det ikke i oktober 2016. Kun personer som så mistenkelige ut ble tatt til side og tatt inn i et eget rom. Journalisten forklarte at på flyplassen i Tasjkent er det i alt åtte skranker som tar imot passasjerer fra seks forskjellige fly. Det tok ca. 40 minutter for folk å passere disse kontrollene. Av alle passasjerene som ankom med de seks flyene, var det seks personer som ble tatt til side og ikke fikk gå videre igjennom passkontrollen, ifølge journalisten. Dette var noe journalisten selv la merke til uten at Landinfo fikk ytterligere opplysninger.

Ifølge den etnisk usbekiske forskeren er endringene i Usbekistan rent kosmetiske og en måte for Mirzijojev å legitimere sin makt på, og dermed et fremstøt for å bli kjent for befolkningen og å bli valgt som president. Hvorvidt valget av Mirzijojev som president vil føre til endringer i situasjonen for usbekere som returnerer til Usbekistan etter opphold i utlandet er det for

---

<sup>3</sup> Shavkat Mirzijojev ble valgt som president i Usbekistan i presidentvalget som ble holdt 4. desember 2016. Mirzijojev er tidligere statsminister i Usbekistan, og satt som statsminister fra 2014 til han tok over som interim president etter Karimovs død 2. september 2016.

tidlig å si noe om, men kildene Landinfo snakket med i oktober syntes ikke å ha særlig forhåpninger til den nye presidenten, siden han tilhører kretsen som var tett på Karimov.

En usbekisk journalist (b) mente at det neppe ville skje noe med usbekere som returnerte til Usbekistan så lenge Mirzijojev ennå ikke var lovlig valgt som president, annet enn at de muligens vil holde returnerte usbekere under oppsyn. Kilden var imidlertid mer usikker på hva Mirzijojev vil foreta seg etter at han blir valgt som president.

Mirzijojev ble valgt som president 4. desember og situasjonen fremover er uvisst. Mirzijojev undertegnet imidlertid en resolusjon om innføring av visumfrihet for turister fra 27 land som Usbekistan tidligere har hatt visumplikt med, med virkning fra 1. april 2017. Hverken Norge eller Sverige er blant disse landene. Hvordan det skal tolkes er også et åpent spørsmål. Land som det er naturlig å sammenligne seg med, f.eks. Finland og Nederland, er blant de 27 landene som nå blir visumfrie (EurasiaNet.org 2016; RFE/RL 2016).

## Sluttkommentar

Det synes ikke å være uvanlig å bli stoppet på flyplassen i Tasjkent etter retur fra utlandet.

Det er imidlertid Landinfos inntrykk fra samtaler med kilder at det ikke foregår noen systematisk utspørring av alle som returnerer til Usbekistan. Hvem som stoppes og hvem som ikke stoppes er vanskelig å si. Mye kan tyde på at det tas stikkprøver og at det gjøres undersøkelser om den enkelte som stoppes, og hvis det ikke hefter noe på personen, så får vedkommende gå. Kilder har imidlertid også opplyst at selv om en person slippes på flyplassen, kan vedkommende etter en periode oppsøkes hjemme og bli tatt inn til avhør. Hva som skjer videre er avhengig av hvilken informasjon myndighetene har om vedkommende. Nyhetsmeldingene fra Ozodlik synes å indikere at pågrepelse og siktelse av returnerte usbekere er basert på opplysninger som gjør at myndighetene mistenker dem for å ha tilknytning til forbudte religiøse eller politiske miljøer. Retur fra Tyrkia (som er transitland for dem som reiser fra Syria) synes å påkalle ekstra oppmerksomhet. Hvorvidt retur fra Russland også påkaller særskilt oppmerksomhet, har kildene ulik oppfatning om. Mange reiser til Russland som rene arbeidsmigranter og alle disse kan umulig bli kontrollert.

I enkelte perioder har det foregått såkalte kampanjer med intensivt kontroll av usbekere i utlandet ved at familiemedlemmer har blitt oppsøkt og usbekere i utlandet har blitt oppringt. Alt dette i den hensikt å kontrollere befolkningen.

Situasjonen fremover med ny president er preget av usikkerhet. Hvorvidt lettelser i reiserestriksjoner både for usbekere og for turister vil ha noe å si for kontrollen med befolkningen, er det for tidlig å si noe om.

### Om Landinfos responser

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos responser er basert på opplysninger fra nøye utvalgte informasjonskilder, og kan bygge på både skriftlig og muntlig kildemateriale. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

## Respons Usbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode

En respons er et svar på konkrete spørsmål som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo, og er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema. Responsene er utarbeidet innenfor korte frister, og kildegrunnlaget er ikke alltid like bredt som i våre temanotater.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

## Referanser

### Skriftlige kilder

- EurasiaNet.org (2016, 6. desember). Uzbekistan Scraps Tourist Visas for 27 Nations From April. *EurasiaNet.org*. Tilgjengelig fra [http://www.eurasianet.org/node/81576?utm\\_source=dlvr.it&utm\\_medium=twitter](http://www.eurasianet.org/node/81576?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter) [lastet ned 15. desember 2016]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2003, september). *From House to House. Abuses by Mahalla Committees*. New York: HRW. Tilgjengelig fra <http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/uzbekistan0903full.pdf> [lastet ned 19. desember 2016]
- Landinfo (2015, 13. mai). *Landinfo temanotat: Overvåkning av befolkningen og situasjonen for returnerte asylsøkere*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra [http://www.landinfo.no/asset/3148/1/3148\\_1.pdf](http://www.landinfo.no/asset/3148/1/3148_1.pdf) [lastet ned 30. november 2016]
- Landinfo (2016, 15. juli). *Landinfo temanotat: Islamsk praksis utenfor myndighetenes rammer*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra [http://www.landinfo.no/asset/3390/1/3390\\_1.pdf](http://www.landinfo.no/asset/3390/1/3390_1.pdf) [lastet ned 5. desember 2016]
- Ozodlik (2016a, 2. november). Spetssluzby provodjat obiski b domakh tsjlenov oppozitsii i podozrevajemykh b ekstremizme [Spesialtjenestene gjennomfører husundersøkelser i hus som huser opposisjonelle og personer som mistenkes for ekstremisme]. *Ozodlik*. Tilgjengelig fra <http://rus.ozodlik.org/a/28088569.html> [lastet ned 15. desember 2016]
- Ozodlik (2016b, 11. november). Proverjajusjtsjikh iz Tasjkenta interesujut grazjdane, nakhodjasjtsjiesja v Tyrtsi, Sirii i Rossii [Kontrollpersoner fra Tasjkent er interessert i personer som oppholder seg i Tyrkia, Syria og Russland]. *Ozodlik*. Tilgjengelig fra <http://rus.ozodlik.org/a/28110184.html> [lastet ned 15. desember 2016]
- Ozodlik (2016c, 22. november). Pri dlitel'nom otsutsvii na territorii Usbekistana vy mozhete okazat'sia v «tsjernom spiske» [Ved langvarig opphold utenfor Usbekistans territorium kan man havne på en «svarteliste»]. *Ozodlik*. Tilgjengelig fra <http://rus.ozodlik.org/a/28131460.html> [lastet ned 2. januar 2017]
- RFE/RL, dvs. Radio Free Europe (2016, 6. desember). Uzbekistan Introduces Visa-Free Travel For 27 Countries. *RFE/RL*. Tilgjengelig fra <http://www.rferl.org/a/uzbekistan-visa-free-travel/28159617.html> [lastet ned 7. desember 2016]

### Muntlige kilder

- CSIP, dvs. Center for Support of International Protection. Møte i Osj oktober 2016.  
CSIP er en NGO som samarbeider med UNHCR og gir juridisk og sosial støtte til flyktninger i det sørlige Kirgisistan. Landinfo ble anbefalt å møte kilden gjennom Høykommissæren for menneskerettigheter i Genève.
- Forsker. Møte i Osj oktober 2016.

Respons **Uzbekistan: Retursituasjonen for usbekiske borgere som har vært ute av landet en periode**

Forskeren er ekspert på religiøse og etniske minoriteter i Sentral-Asia og er selv etnisk usbeker med kirgisisk statsborgerskap. Han har studert ved flere universitet i USA. Kilden har blitt anbefalt av bl.a. International Crisis Group og Human Rights Watch.

- HRW, dvs. Human Rights Watch. Møte i Oslo februar 2015.
- Internasjonal organisasjon. Møte i Bisjkek oktober 2015.  
Organisasjonen jobber med migrasjonsforhold.
- Memorial. Møte i Oslo februar 2015 og april 2016.  
Memorial er en russisk menneskerettighetsorganisasjon med hovedkontor i Moskva. Memorial har egen ekspertise på Sentral-Asia.
- NGO. Møte i Osj oktober 2016.  
Organisasjonen består av advokater som jobber med migrasjon, statsborgerskap og grensespørsmål. Landinfo har møtt denne organisasjonen på informasjonsinnhentingsreiser en rekke ganger tidligere. Organisasjonen har spesielt god kunnskap om grensespørsmål.
- Usbekisk journalist (a). Møte i Osj, Kirgisistan oktober 2016.  
Journalisten skriver for ulike medier om Usbekistan. Han holder hyppig kontakt med Usbekistan og har familie der.
- Usbekisk journalist (b). Møte i Osj, Kirgisistan oktober 2016.  
Journalisten er svært godt kjent med forholdene i Usbekistan og hadde noen få dager før Landinfo traff ham vært på en jobbrelatert reise i Usbekistan.
- Usbekisk menneskerettighetsaktivist. Møte i Frankrike februar 2015.  
Kilden er godt oppdatert om eksilmiljøet i Europa og har utstrakt kontakt med usbekere som bor i utlandet. Landinfo har møtt kilden ved flere anledninger.
- Usbekisk menneskerettighetsaktivist. Møte i Bisjkek oktober 2015.  
Kilden er menneskerettighetsaktivist bosatt i Tasjkent. Han er svært godt oppdatert om menneskerettighetssituasjonen i Usbekistan.
- To usbekiske menneskerettighetsaktiviser. Møte i Tsjimkent, Kasakhstan oktober 2014.

© Landinfo 2017

**Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.**